

DOI: 10.58423/2786-6742/2024-6-361-372
УДК 657.433

Ігор ОРЛОВ

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту,
Закарпатський угорський Інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна
ORCID ID: 0000-0003-3119-0698

УМОВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: ПИТАННЯ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. В статті вивчаються теоретико-методологічні питання, пов'язані з визначенням умовних зобов'язань у системі обліку об'єктів бухгалтерського обліку. Засновуючись на проведенні порівняльного аналізу критеріїв визнання фактичних зобов'язань, умовних зобов'язань та забезпечень, в статті розглянуто різноманітні аспекти цього питання. Недосконалість стандартів бухгалтерського обліку та складність застосування міжнародних стандартів у зв'язку з відсутністю методичних роз'яснень від регуляторних органів призводять до недостовірного розкриття такої інформації у фінансовій звітності. Дослідження аргументує перелік подій, які можуть стати підставою для визнання в бухгалтерському обліку умовних зобов'язань, та надається детальний опис підходів до їх оцінки. Розкрито питання доцільності визнання умовних зобов'язань з метою дотримання принципів бухгалтерського обліку. Розглянуто аналітичні аспекти відображення умовних зобов'язань, зокрема їх потенційне використання для підвищення фінансової стійкості та ефективності управління підприємством. Дослідження показало відмінності умовних зобов'язань в порівняльному аспекті з реальними зобов'язаннями, такими як кредиторська заборгованість та забезпечення. Обґрунтовано доцільність ведення розширеного аналітичного обліку умовних зобов'язань за орієнтованим терміном погашення зобов'язання після дати балансу та за видом господарської діяльності. Це дозволить оцінити вплив умовних зобов'язань на фінансовий стан підприємства та результативність його діяльності. Надано обґрунтування та описано методологічний підхід до ідентифікації та визначення умовних зобов'язань, що може послужити основою для подальших досліджень. Стаття розширює розуміння та способи використання умовних зобов'язань у бухгалтерському обліку й управлінні. Дослідження сприяє розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку, а також створює основу для подальших наукових досліджень в частині розробки рекомендацій щодо використання умовних зобов'язань метою підвищення ефективності управління ресурсами підприємства.

Ключові слова: зобов'язання, умовні зобов'язання, фінансова звітність, розкриття інформації, забезпечення

JEL Classification: M40

Absztrakt. A cikk a függő kötelezettségek meghatározásával kapcsolatos elméleti és módszertani kérdéseket vizsgálja a számviteli objektumok számviteli rendszerében. A cikk a tényleges kötelezettségek, a függő kötelezettségek és a céltartalékok kimutatására vonatkozó kritériumok összehasonlító elemzése alapján vizsgálja a kérdés különböző aspektusait. A számviteli standardok tökéletlensége és a nemzetközi standardok alkalmazásának bonyolultsága a szabályozó hatóságok módszertani tisztázásának hiánya miatt az ilyen információk pontatlan közzétételéhez vezet a pénzügyi kimutatásokban. A tanulmány felsorolja azokat az eseményeket, amelyek a függő kötelezettségek számviteli kimutatására adhatnak okot, és részletesen ismerteti az értékelésükre vonatkozó

megközelítéseket. Feltárássra kerül a függő kötelezettségek kimutatásának célszerűségének kérdése a számviteli elveknek való megfelelés érdekében. A függő kötelezettségek elszámolásának analitikai szempontjait vizsgáljuk, különös tekintettel azok potenciális felhasználására a pénzügyi stabilitás és a vállalatirányítás hatékonyságának javítására. A tanulmány bemutatja a függő kötelezettségek közötti különbségeket a valós kötelezettségekhez képest, mint például a szállítói kötelezettségek és a biztosítékok. A függő kötelezettségek kibővített analitikus nyilvántartásának fenntartása a kötelezettség mérlegfordulónap utáni becsült lejárata és az üzleti tevékenység típusa szerint indokolt. Ez lehetővé teszi a függő kötelezettségeknek a gazdálkodó pénzügyi helyzetére és teljesítményére gyakorolt hatásának értékelését. A cikk alátámasztja és leírja a függő kötelezettségek azonosításának és meghatározásának módszertani megközelítését, amely további kutatások alapjául szolgálhat. A cikk bővíti a függő kötelezettségek számvitelben és a vezetésben való felhasználásának megértését és módjait. A tanulmány hozzájárul a számvitel elméletének és gyakorlatának fejlesztéséhez, valamint alapot teremt a további kutatásokhoz a függő kötelezettségek felhasználására vonatkozó ajánlások kidolgozásához a vállalati erőforrás-gazdálkodás hatékonyságának javítása érdekében.

Kulcsszavak: kötelezettségek, függő kötelezettségek, pénzügyi kimutatások, közzétételek, biztosítékok

Abstract. The article examines theoretical and methodological issues related to the identification of contingent liabilities in the accounting system. Based on a comparative analysis of the criteria for recognizing actual liabilities, contingent liabilities, and provisions, the article explores various aspects of this topic. The imperfection of accounting standards and the complexity of applying international standards due to the lack of methodological guidance from regulatory authorities lead to unreliable disclosure of such information in financial statements. The study outlines a list of events that may serve as a basis for recognizing contingent liabilities in accounting and provides a detailed description of approaches to their assessment. The appropriateness of recognizing contingent liabilities to adhere to accounting principles is discussed. Analytical aspects of representing contingent liabilities, including their potential use for enhancing financial stability and effective enterprise management, are examined. The research highlights the differences between contingent liabilities and actual liabilities, such as accounts payable and provisions, in a comparative aspect. The feasibility of maintaining an extended analytical account of contingent liabilities by the expected maturity date after the balance sheet date and by the type of economic activity is substantiated. This will allow for assessing the impact of contingent liabilities on the financial condition of the enterprise and its performance. The justification and methodological approach to the identification and determination of contingent liabilities, which can serve as a basis for further research, are provided. The article expands the understanding and methods of using contingent liabilities in accounting and management. The research contributes to the development of accounting theory and practice and creates a foundation for further scientific research in developing recommendations for using contingent liabilities to improve enterprise resource management efficiency.

Keywords: liabilities, contingent liabilities, financial statements, disclosure, provisions.

Постановка проблеми. Необхідність посилення інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств на основі розкриття ними достовірної фінансової інформації набуває вирішального значення в умовах економічної невизначеності, яка панує в Україні. Погіршення рейтингів нашої держави на світових ринках можна прослідкувати виходячи з позиції України, зокрема, у Рейтингу економічної свободи у 2021 році вона опинилася на 127 місці зі 178 країн світу (зокрема, вкрай низький рівень демонструють показники інвестиційної свободи, свободи права власності, фінансової свободи) [1]. В цьому

випадку слід назвати серед причин такої ситуації недосконалість механізмів формування фінансової інформації, що подається інвесторам як основній групі користувачів, які в умовах невизначеності ринкового середовища прагнуть отримати якомога більше релевантної інформації про стан об'єкта інвестування. Впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності для розкриття інформації про діяльність вітчизняних підприємств суттєво ситуацію не змінило, оскільки багато об'єктів, передбачених цією концептуальною основою, залишається поза увагою науковців з точки зору формування науково-обґрунтованих рекомендацій з удосконалення практики їх застосування. Разом з тим, потреба методичного забезпечення облікових процедур саме в практиці підприємств, зобов'язаних оприлюднювати свою звітність, а отже і складати її за МСФЗ (переважно, акціонерних товариств), обумовлює потребу більш глибокого дослідження нормативного регулювання професійними стандартами складних та нетипових для української практики об'єктів та операцій. Одним з таких об'єктів обліку, який, хоча і регламентований системою нормативно-правових документів з питань бухгалтерського обліку, разом з тим, залишається виключно теоретизованим для облікової практики, є умовні зобов'язання. Їх виникнення пов'язується, перш за все, з невизначеністю економічного середовища функціонування підприємства, а інформація про них у фінансовій звітності потенційно може допомогти інвестору уникнути ризикованих вкладень та сприяти більш об'єктивній оцінці потенційних зобов'язань підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню умовних зобов'язань, методичних засад їх відображення в бухгалтерському обліку та звітності досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Т.В. Асмолова [2], С.Ф. Голов [3], О.І. Коблянська [5], В.М. Костюченко [3], О.Д. Ляхова [7], І. Нагорна [11], Г.В. Нашкерська [12], С.В. Сирцева [2], М.О. Цибульник [5] та інші. Однак результати досліджень зазначених вчених та науковців характеризуються переважно теоретичним спрямуванням та фрагментарністю. Це зумовлює актуальність розвитку методологічних положень бухгалтерського обліку умовних зобов'язань та вимагає аналізу офіційних документів, зокрема, Концептуальної основи фінансової звітності та Міжнародних стандартів фінансової звітності, а також нормативно-правових документів України з питань бухгалтерського обліку та звітності.

Мета дослідження. Метою дослідження є уточнення теоретико-методичного підходу до розкриття інформації про умовні зобов'язання у фінансовій звітності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невизначеність умов економічного середовища, в якому функціонує підприємство та ухвалюють інвестиційні рішення постачальники капіталу, обумовлює підвищення значення фінансової звітності як джерела інформації про потенційні ризики фінансового стану підприємства як сторони зобов'язань, зокрема в частині умовних зобов'язань. Потребу розкриття інформації про них у фінансовій звітності можна пояснити необхідністю дотриманням таких принципів бухгалтерського обліку, як:

- принцип повного висвітлення – всі зобов'язання підприємства (як фактичні, так і потенційні – умовні) повинні знайти відображення у фінансовій звітності підприємства, оскільки інформація про них або її відсутність може вплинути на ухвалення рішення користувачем фінансової інформації;

- принцип обачності – умовні зобов'язання, хоча і є ймовірними відносно майбутньої діяльності підприємства, однак потенційно можуть зумовлювати відтік з підприємства економічних вигід, а отже в даному випадку слід керуватися вимогою щодо уникнення заниження зобов'язання під час ведення бухгалтерського обліку та розкриття фінансової інформації;

- превалювання сутності над формою – не дивлячись на те, що за своєю юридичною формою фактичних зобов'язань підприємства у вигляді його кредиторської заборгованості ще немає, як навіть і юридичних зобов'язань (ні за договором, ні за законом, ні деліктних), однак виходячи з сутності потенційного відтоку економічних ресурсів, в обліку слід визнавати умовні зобов'язання.

Вітчизняна наука та практика бухгалтерського обліку все ж визначає умовні зобов'язання як новий об'єкт, хоча по факту він і врегульований Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 37 “Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи” (Reserves, contingent liabilities and assets) (далі – МСБО 37). Проте, удосконалення організації і методики бухгалтерського обліку умовних зобов'язань суттєво ускладнюється наявністю дискусій з приводу чіткого розмежування понять “умовне (непередбачене) зобов'язання”, “забезпечення” та “резерв”. В свою чергу, Г.В. Нашкерська до умовних зобов'язань відносить «зобов'язання, визнання та оцінка яких залежить від настання (ненастання) у майбутньому неконтрольованих або частково контрольованих підприємством подій» [12]. «Непередбачені зобов'язання, - пишуть Т.В. Асмолова та С.В. Сирцева, - відносять до умовних – це неіснуючі зобов'язання, але вони є потенційними, тому що залежать від майбутніх подій, які можуть виникнути в результаті минулої події» [2, с. 20].

Разом з тим, у ідентифікації умовних зобов'язань слід спиратися на нормативні визначення, дані у концептуальній основі та відповідних МСФЗ. Так, у МСФЗ 37 “Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи” наведено визначення терміну “умовне зобов'язання”, під яким слід розуміти «а) можливе зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій і існування якого підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться одна чи кілька невизначених майбутніх подій, не повністю контрольованих суб'єктом господарювання, або б) існуюче зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки: і) немає ймовірності, що вибуття ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення зобов'язання, або ii) суму зобов'язання не можна оцінити достатньо достовірно» [10]. Таке визначення, хоча і є достатньо вичерпним з точки зору критеріїв для визнання, на практиці вимагає уточнення в контексті відображення в обліку та оцінки у конкретних господарських операціях. Однак, загалом у випадку майже безсумнівної або високої ймовірності настання події, яка тягне відповідну ймовірність вибуття економічних вигід, в бухгалтерському обліку визнається

оціночне зобов'язання, яке прийнято називати забезпеченням. Таке оціночне зобов'язання визнається як балансовий об'єкт та відображається відповідним чином у балансі (звіті про фінансовий стан). У випадку нижчої ймовірності можуть розраховуватися умовні зобов'язання. Детальніше аналіз критеріїв розмежування забезпечень та умовних зобов'язань продемонстровано у табл.1.

Таблиця 1.

Критерії розмежування забезпечень та умовних зобов'язань виходячи з ймовірності настання події, яка спричиняє виникнення зобов'язань

Показник	Ймовірність події			
	Майже безсумнівна ймовірність	Дуже висока ймовірність	Низька ймовірність	Дуже низька ймовірність
Вид зобов'язання, відповідно до п. 13 МСБО 37	Забезпечення	Забезпечення	Умовне зобов'язання	X
Відображення на рахунках бухгалтерського обліку	Відображається на балансових рахунках обліку	Відображається на балансових рахунках обліку	Відображається на позабалансових рахунках обліку	X
Розкриття інформації в Балансі (Звіті про фінансовий стан)	Розкривається інформація про суми забезпечень та їх розподіл за строками погашення (ймовірного вибуття економічних вигід)		Інформація про умовні зобов'язання у балансі не розкривається	X
Розкриття інформації в Примітках до фінансової звітності	Розкривається інформація про: а) балансову вартість на початок і кінець періоду; б) додаткові забезпечення, здійснені протягом періоду, включаючи збільшення існуючих забезпечень; в) використані суми забезпечення протягом періоду; г) невикористані суми, сторновані протягом періоду; г) збільшення протягом періоду дисконтованої суми, яка виникає з плином часу, і вплив будь-якої зміни ставки дисконту. Крім того, відлягає розкриттю: а) стислий опис сутності зобов'язання і визначення очікуваного часу будь-якого вибуття економічних вигід; б) інформацію про невизначеність щодо суми або часу такого вибуття; в) суму будь-якої очікуваної компенсації		Розкривається стисла інформація про сутність умовного зобов'язання і, якщо можливо: а) наближена оцінка його фінансового впливу; б) інформація про невизначеність щодо суми або часу будь-якого вибуття; та в) можливість будь-якої компенсації	X

* Сформовано автором за джерелами [10].

Зазначимо, що на практиці визначити більш-менш точно ймовірність настання події достатньо складно та вимагає застосування професійного судження, як правило, працівників юридичних та фінансових підрозділів.

Проблемою практичного характеру є те, що у вітчизняній обліковій практиці (в тому числі практиці обліку підприємств, які складають звітність за МСФЗ) відсутні законодавчо закріплені підстави для визнання умовних зобов'язань. У зв'язку з цим вважаємо, що на рівні облікової політики підприємства такі факти слід визначити. За результатами власних досліджень сформовано орієнтовний перелік підстав, що можуть стати індикаторами для прийняття бухгалтером рішення про розкриття інформації про умовні зобов'язання у фінансовій звітності підприємства (табл. 2).

Таблиця 2.

Приклади подій до дати балансу, які визначають потребу визнання умовного зобов'язання на дату балансу*

№ з/п	Приклади подій до дати балансу, які визначають потребу визнання умовного зобов'язання на дату балансу	Питання, які повинні бути розкриті у звітності
1	Судові справи, за яким на дату балансу підприємство є відповідачем, однак рішення не прийнято	1) Величина потенційних зобов'язань за їх строками, які виникають за кожною існуючою судовою справою. 2) Орієнтовні терміни вирішення судової справи
2	Гарантії, поруки та інші види забезпечення зобов'язань на користь третіх осіб, які видані до дати балансу та строки виконання яких не настали	1) Перелік гарантій та забезпечень виконання зобов'язань за окремими сторонами договірних відносин. 2) Величина потенційних зобов'язань за їх строками, які виникають за кожним виданим забезпеченням виконання зобов'язань. 3) Орієнтовні терміни ймовірного виконання забезпечення
3	Гарантійні зобов'язання щодо компенсації вартості поверненої покупцями продукції або товарів, щодо яких існували домовленості щодо гарантованого зворотного викупу	1) Перелік гарантій за окремими покупцями. 2) Величина потенційних зобов'язань з компенсації вартості товарів та продукції за їх строками, відповідно до окремих договорів. 3) Терміни ймовірного виконання зобов'язання з компенсації вартості реалізованих товарів та послуг

* Сформовано автором

Зазначимо при цьому, що дані приклади не формують вичерпний перелік, адже складність господарських зв'язків та нестабільність ринкового середовища, динамічність ринків товарів та послуг, а також існування інших непередбачуваних обставин в діяльності підприємства виявляються у нестандартних та непередбачуваних фактах господарського життя.

Разом з тим, керуючись вказаними вище обставинами бухгалтер повинен визнавати умовні зобов'язання. Однак, на практиці часто виникають проблеми розмежування умовних зобов'язань та забезпечень. Аналіз вимог МСБО 37

дозволив структурувати критерії визнання та відображення в обліку різних видів зобов'язань та ідентифікувати умовні зобов'язання у порівняльному контексті (табл. 3).

Таблиця 3.

Ідентифікація сутності умовних зобов'язань як об'єкту бухгалтерського обліку (порівняльний аспект)

№ з/п	Питання для порівняння	Види зобов'язань		
		Умовні зобов'язання	Забезпечення	Зобов'язання
1	Чи існує на дату балансу зобов'язання, що виникло в результаті минулих подій?	Ні	Так	Так
2	Чи існує ймовірність вибуття ресурсів, що містять в собі економічні вигоди?	Ні	Так	Так
3	Чи можна надійно оцінити зобов'язання на дату балансу?	Ні	Так (виходячи з найбільш обґрунтованих припущень)	Так
4	Рахунки, на яких відображається зобов'язання	Позабалансові	Балансові	Балансові
5	Розкриття інформації про зобов'язання	Примітки до фінансової звітності	Баланс (в частині величини забезпечень) Звіт про фінансові результати (в частині витрат на створення забезпечення)	Баланс (в частині величини зобов'язань) Звіт про фінансові результати (в частині витрат при визнанні зобов'язання)

* Сформовано автором за джерелами [10]

Іншим проблемним питанням облікової практики є оцінка умовних зобов'язань. Наприклад, Коблянська О.І. та М.О. Цибульник визначають умовні зобов'язання, пов'язані з економічною діяльністю, тобто коли «підприємство в майбутньому буде змушене здійснювати природоохоронні заходи через забруднення, здійснене сьогодні». Вони вказують: «Такі зобов'язання важко піддаються підрахунку у зв'язку з: труднощами встановлення джерел викидів або скидів і вжиття заходів для виправлення ситуації; технологічними невизначеностями, що ускладнюють визначення рівня забруднення та рівня витрат, пов'язаних із проведенням заходів для виправлення ситуації; відсутності порядку розподілу витрат між забруднювачами; неналагодженим екологічним законодавством» [5, с. 96].

Відповідно, на підприємстві на рівні облікової політики слід передбачати типові алгоритми реагування облікового персоналу на такі події та визначення

відповідних методичних підходів до облікового відображення відповідних умовних зобов'язань.

З точки зору практики застосування МСФЗ та існуючих вимог чинного законодавства щодо змісту облікової політики підприємства (Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства [8]), вважаємо за доцільне закріпити у ній не тільки критерії визнання умовних зобов'язань (перелік подій, які можуть до них призвести), але й підходи до оцінки умовних зобов'язань, зокрема:

1) розрахунок середньозваженого показника умовних зобов'язань, який можна визначити шляхом множення ймовірної величини потенційних зобов'язань на ймовірність їх настання. Даний підхід слід використовувати тоді, коли величина потенційних зобов'язань може варіювати в залежності від події, яка їх провокує;

2) розрахунок середнього арифметичного показника умовних зобов'язань, який можна визначити як середнє значення між максимально та мінімально очікуваною величиною зобов'язань. Це доцільно робити у випадку однакової ймовірності виникнення зобов'язань у такому інтервалі значень;

3) комбінований розрахунок величини умовного зобов'язання (здійснюється шляхом визначення середнього арифметичного значення показника величини потенційних зобов'язань в інтервалі значень, які відповідають окремим подіям, які до них призведуть).

В цілому ж результати порівняльного аналізу понять «зобов'язання», «умовні зобов'язання» та «забезпечення» дозволяють говорити про те, що зобов'язання за їх видами суттєво різняться за критеріями визнання їх об'єктами бухгалтерського обліку. Зокрема, основною відмінною рисою умовних зобов'язань є невизначеність їх вартісного вимірювання (навіть в частині формування оціночних тверджень щодо ймовірної величини майбутніх зобов'язань), визначенні моменту виникнення реального зобов'язання підприємства. Так, як вказує І. Нагорна, «у випадках, коли суб'єкт господарювання є солідарно і окремо відповідальним за зобов'язання, та частина зобов'язання, яка, за очікуванням, буде погашена іншими сторонами, розглядається як умовне зобов'язання. Умовні зобов'язання можуть змінюватися не так, як очікувалося на початку, тому вони регулярно оцінюються, щоб визначити, чи стало ймовірним вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди» [11, с. 224].

Однак, діалектичний характер визначених відмінностей полягає в тому, що часто забезпечення майбутніх витрат та платежів створюється у випадку підвищення ймовірності умовних зобов'язань за результатами минулих подій. При цьому, обмежена невизначеність щодо використання таких забезпечень все ж зберігається, оскільки остаточна сума та точний термін визнання та погашення реальних зобов'язань невизначена. В цьому аспекті слід зробити важливе зауваження: на практиці не слід забувати про події після дати балансу (тут слід керуватися, в першу чергу, МСБО 10 «Події після звітного періоду», який визначає події після звітного періоду як «події (сприятливі і несприятливі), які

відбуваються в період між закінченням звітної періоду і датою затвердження фінансової звітності до випуску» [9]).

Це означає, що, якщо підприємство визначило ймовірність настання події як низьку та відповідно розкрило на дату балансу інформацію про умовні зобов'язання, а негативна подія все ж таки відбулася, - з'являються підстави для визнання реальних зобов'язань. У зв'язку з цим, дотримуючись вимог МСФЗ, зокрема, МСБО 37 та МСБО 10, а також виходячи з трактування зобов'язань, які дані в п. 4.15-4.19 Концептуальної основи фінансової звітності [6], підприємство вносить до звітності наступні коригування: коригується будь-яке попередньо визначене умовне зобов'язання, пов'язане з цією подією та визнає:

- реальне зобов'язання, якщо його сума ідентифікована під час настання події;

- забезпечення, якщо його сума буде визначена в подальшому після розкриття інформації, а на дату затвердження звітності вона може бути оцінена приблизною.

В цілому, виходячи з сутності умовних зобов'язань та враховуючи їх відмінні характеристики від усіх інших видів зобов'язань, вважаємо за доцільне формувати інформацію про них в бухгалтерському обліку на основі системи аналітичних розрізів, до яких слід віднести:

- орієнтовні терміни погашення умовного зобов'язання у випадку настання прогнозованої події після дати балансу. В цьому аспекті слід виділити умовні зобов'язання до 1 року з дати балансу (такі зобов'язання слід відображати за приблизно визначеною величиною, виходячи з прогнозованої вартості їх погашення), а також умовні зобов'язання понад 1 рік з дати балансу (такі зобов'язання слід відображати за приблизно визначеною величиною, виходячи теперішньої вартості їх погашення, тобто з використанням інструментарію приведеної вартості). Це дозволяє оцінювати потенційний вплив умовних зобов'язань на баланс ліквідності в звітному або в наступному періоді, за умов настання відповідної події;

- види господарської діяльності, провадження яких викликало виникнення умовних зобов'язань. Це дозволить прогнозувати величину витрат у випадку настання події, з якою пов'язується виникнення умовних зобов'язань.

Специфіка визначення місця умовних зобов'язань у системі об'єктів бухгалтерського обліку полягає у тому, що будучи по своїй економічній сутності зобов'язанням, умовні зобов'язання не мають місця в балансі у зв'язку з їх ймовірнісним характером. Це можна прослідкувати і з Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, де вказано, що умовні зобов'язання (або, як зазначено у самій Інструкції, непередбачені (потенційні) зобов'язання) відображаються на рахунку 04 «Непередбачені активи й зобов'язання», зокрема, субрахунку 042 «Непередбачені зобов'язання». При цьому вказано, що такі зобов'язання «виникли при узгодженні минулих господарських операцій та стануть реальними, якщо відбудеться або не відбудеться в майбутньому одна чи кілька невизначених подій» і можуть

«вимагати витрачання ресурсів (але повної впевненості щодо цього зобов'язання немає) в сумі очікуваних збитків» [4].

І не дивлячись на те, що умовні зобов'язання відображаються на позабалансових рахунках, відповідно до Інструкції щодо застосування діючого в Україні Плану рахунків бухгалтерського обліку [4], інформація про них є надзвичайно важливою для розуміння потенційного фінансового стану підприємства та дозволяє оцінити можливі ризики у результаті інвестування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження теоретичних та методологічних засад бухгалтерського обліку умовних зобов'язань як складової частини зобов'язань підприємства дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Умовні зобов'язання, будучи відносно новим об'єктом у вітчизняній обліковій практиці, призводять до виникнення численних проблем з їх відображення в обліку та звітності. При цьому нерозробленість вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку з питань умовних зобов'язань та складність застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності у зв'язку з відсутністю будь-яких належних методичних роз'яснень з боку регуляторних органів, обумовлюють і недостовірність розкриття відповідної інформації в фінансовій звітності або взагалі ігнорування необхідності розкриття інформації про такий об'єкт.

2. Визначено, що вимоги щодо визнання умовних зобов'язань в бухгалтерському обліку та розкриття відповідної інформації у фінансовій звітності підприємства продиктовано потребою дотримання принципів бухгалтерського обліку, зокрема, принципів обачності, повного висвітлення та превалювання сутності над формою. У зв'язку з цим обґрунтоване визнання, оцінка та класифікації умовних зобов'язань в системі бухгалтерського обліку дозволять на належному рівні розкрити достатньо аналітичну та релевантну інформацію про них у примітках до фінансової звітності, а в подальшому визначити обґрунтованість формування прогнозів підприємства щодо майбутніх зобов'язань.

3. За результатами проведеного дослідження встановлено відмінні риси умовних зобов'язань в порівняльному аспекті з реальними зобов'язаннями у вигляді кредиторської заборгованості та забезпеченнями.

4. Обґрунтовано доцільність ведення розширеного аналітичного обліку умовних зобов'язань за ознаками орієнтовного терміну погашення зобов'язання у випадку настання прогнозованої події після дати балансу, а також виду господарської діяльності, в межах якої виникло умовне зобов'язання. Це дозволить оцінити потенційний вплив умовних зобов'язань на фінансовий стан підприємства (зокрема, баланс його ліквідності) та результативність його діяльності на основі побудови прогнозу величини витрат у випадку настання події, з якою пов'язується виникнення умовних зобов'язань.

Подальші дослідження визначення умовних зобов'язань у системі бухгалтерського обліку мають бути спрямовані на вдосконалення системи контролю і регулювання, а також на аналіз впливу умовних зобов'язань на

фінансовий стан підприємства. Таким чином, дослідження дозволятимуть розвивати більш ефективні підходи до обліку, управління та регулювання умовних зобов'язань, що сприятиме надійності та прозорості фінансової звітності підприємств.

Список використаних джерел

1. The Index of Economic Freedom: UKRAINE. The Heritage Foundation. URL: https://www.heritage.org/index/pdf/2021/book/index_2021.pdf.
2. Асмолова Т.В., Сирцева С.В. Особливості обліку зобов'язань за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку: порівняльний аспект. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2015. Вип. 12(1). С. 15-22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12(1)_4).
3. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами. Харків: Фактор, 2007. 976 с.
4. Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» № 291. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99>.
5. Коблянська О. І., Цибульник М. О. *Екологічні витрати та зобов'язання в системі бухгалтерського обліку*. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2012. Вип. 9 (33). Ч.2. С. 93-98.
6. Концептуальна основа фінансової звітності від 01.09.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009#Text.
7. Ляхова О.Д., Івакіна І.І. Визнання оціночних зобов'язань, умовних зобов'язань і активів. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10(2). С. 151-155. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(2)_21).
8. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 р. № 635. URL: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8199/8200/461833/>
9. Міжнародний стандарт бухгалтерського Обліку 10 (МСБО 10) «Події після звітного періоду» / Рада з МСБО (офіційний переклад українською). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_024
10. МСБО 37 Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_051
11. Нагорна І. В. Облікова політика щодо умовних об'єктів (активи і зобов'язання) за МСБО. *Трансформаційні перетворення обліково-аналітичного забезпечення управління в умовах євроінтеграційних процесів: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25 листопада 2016 р.)* Київ: КНЕУ, 2016. С. 223–226
12. Нашкерська Г.В. Особливості визнання та оцінювання умовних зобов'язань. *Регіональна економіка*. 2008. Вип. 4. С. 141-150. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5475/19-Nashkerska.pdf?sequence=1>.

References

1. The Index of Economic Freedom: UKRAINE. The Heritage Foundation. URL: https://www.heritage.org/index/pdf/2021/book/index_2021.pdf.
2. Asmolova T.V., Syrtseva S.V. Osoblyvosti obliku zoboviazan za natsionalnymy ta mizhnarodnymy standartamy bukhgalterskoho obliku: porivnialnyi aspekt. *Ekonomichni nauky. Seriiia : Oblik i finansy*. 2015. Vyp. 12(1). S. 15-22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12(1)_4).
3. Holov S.F., Kostiuchenko V.M. Bukhhalterskyi oblik i finansova zvitnist za mizhnarodnymy standartamy. Kharkiv: Faktor, 2007. 976 s.

4. Instruktsiia «Pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhhalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriumstv i orhanizatsii» № 291. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99>.
5. Koblanska O. I., Tsybulnyk M. O. Ekolohichni vytraty ta zoboviazannia v systemi bukhhalterskoho obliku. *Ekonomichni nauky. Seriia: Oblik i finansy*. 2012. Vyp. 9 (33). Ch.2. S. 93-98.
6. Kontseptualna osnova finansovoi zvitnosti vid 01.09.2010 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009#Text.
7. Liakhova O.D., Ivakina I.I. Vyznannia otsinochnykh zoboviazan, umovnykh zoboviazan i aktyviv. *Ekonomichni nauky. Seriia : Oblik i finansy*. 2013. Vyp. 10(2). S. 151-155. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(2)_21).
8. Metodichni rekomendatsii shchodo oblikovoi polityky pidpriumstva, zatverdzeni Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 27 chervnia 2013 r. № 635. URL: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8199/8200/461833/>
9. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho Obliku 10 (MSBO 10) «Podii pislia zvitnoho periodu» / Rada z MSBO (ofitsiyni pereklad ukrainskoiu). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_024
10. MSBO 37 Zabezpechennia, umovni zoboviazannia ta umovni aktyvy». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_051
11. Nahorna I. V. Oblikova polityka shchodo umovnykh obektiv (aktyvy i zoboviazannia) za MSBO. Transformatsiini peretvorennia oblikovo-analitychnoho zabezpechennia upravlinnia v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv: zbirnyk materialiv IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, 25 lystopada 2016 r.) Kyiv: KNEU, 2016. S. 223–226
12. Nashkerska H.V. Osoblyvosti vyznannia ta otsiniuvannia umovnykh zoboviazan. *Rehionalna ekonomika*. 2008. Vyp. 4. S. 141-150. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5475/19-Nashkerska.pdf?sequence=1>.